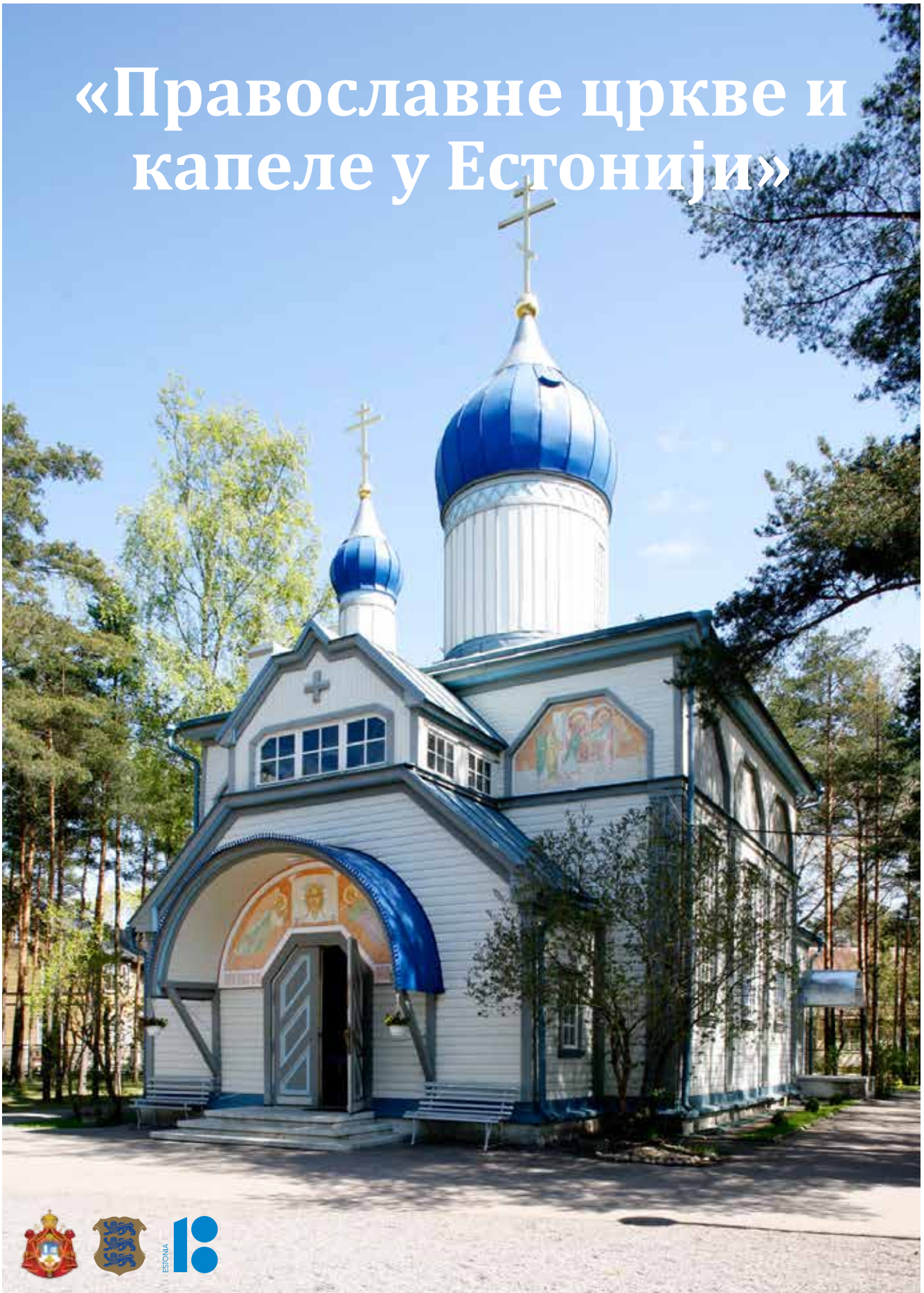

«Православне цркве и капеле у Естонији»

ОРГАНИЗАТОРИ ИЗЛОЖБЕ:

Музеј Српске Православне Цркве,
Министарство Спољних Послова Естоније
Почасни Конзулат Естоније у Београду

Аутори изложбе: **Јанус Плаат, Лееле Ваља**
Фотографије: **Арне Маасик** Дизајн: **Марге Первик-Каал**
Музеј Српске Православне Цркве, Кнеза Симе Марковића 6, Београд
Радно време: 09-16 часова, радним данима, осим празником
Телефон: 011/2638-875

ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ И КАПЕЛЕ У ЕСТОНИЈИ

Православне куполне цркве могу се наћи на неочекиваним местима у Естонији. Изоловане, оне су често смештене далеко од села и насеља, али видљиве са оближњег пута. Типичне су за оне делове Естоније где је православље било доминантније, али и где су се боље чувале и одржавале (у источној Естонији). Истовремено, мноштво сакралних објеката било је у мањој или већој мери у рушевинама. Естонци се не сматрају претерано религиозним народом у Европи, те се то одражава и на садашње стање многих наших светиња.

Православне цркве су у посебно лошем стању. Често су окружене дивљим шикарама и заборављене од стране заједнице, док само неколицина усамљених ентузијаста, заинтересованих за историју и архитектуру, воде рачуна о њима – али оне заслужују више. Супротно томе, можемо видети неколико сјајних градских цркава. Светле боје, позлаћени иконостаси и тамјан стварају праву атмосферу, увлачећи у њу и мештане и туристе. Ово је репрезентативна страна православља у традиционално лутеранској Естонији. Изложба даје преглед историје православља и православне сакралне архитектуре у Естонији.

Православље и православни сакрални објекти у Естонији од 11. до 17. Века

Византијско-руско православље је вероватно најранији облик хришћанства који је доспео у Естонију. У извесној мери, древни становници ових територија, вероватно су прво крштени у духу православља током 11. и 12. века, пре него што је Естонија потпала под утицај римокатоличке цркве почетком 13. века. Под утицајем раних руских веровања, поједине речи позајмљене из старог руског језика ушле су у естонски језик пре 13. века и немачког освајања. У каснијој естонској престоници, Талину, Руска Николајевска православна црква и гробље поменути су у градским рукописима 1371. године, али сви остали сакрални објекти су били римокатолички и, након реформације, лутерански.

Православне цркве у Естонији од почетка 18. века до преобраћења 1840. године

После Великог северног рата, 1700. године, утицај православног хришћанства је почео да се шири са руским освајањем Естоније. Ипак, на естонском подручју освојеном од стране руских снага, доминантна вера је још увек била лутеранство. Православље је углавном било религија Руса који су живели у Естонији и религија Сето народа (православна субкултура Естонаца), који су остали у границама Псковске области (Русија). Када је почео Велики северни рат, доласком руских снага почели су да ничу православни храмови. Поједине постојеће лутеранске (раније католичке) цркве су коришћене за потребе православног богослужења. Након завршетка рата на естонској територији и укључења Естоније у Руску империју 1710. године, обновљена је православна заједница и изграђене су нове цркве за Русе који су живели у Естонији. Дрвена црква Рођења Богородице у Талину изграђена 1721. године, најстарија је сачувана православна црква у Естонији и најстарији дрвени сакрални објекат у Талину.

Православље и оснивање сакралних објеката у периоду од преобраћења 1840. године до настанка Републике Естоније

Успостављање нових црквених општина и цркава у естонским градовима и већим руским насељима подстакло је преобраћење лутеранских Естонаца у православље. Преобраћање у православље процветало је у другој половини 1840-их на југу Естоније и било је праћено надам да ће се за прелазак у веру "руског цара" добити повластице. У северној Естонији, сличан покрет преобраћења догодио се 1880-их.

Бројне дрвене и камене православне цркве изграђене су за Естонце у другој половини 19. и почетком 20. века. Већина цркава у Естонији је изграђена у периоду од 1887. до 1910. године, више од 50 њих. Манастир Пухтитиса основан је 1891. године.

Многе цркве разликују се по архитектури и дизајну. Чак се и цркве исте архитектуре и дизајна разликују од других у детаљима и локалним материјалима који су коришћени. Поред стандардних типова, јединствене грађевине настале су углавном у градовима. Неке од њих су црква Васкрсења Христовог у Нарви (1896), која је јединствен пример византијског стила руске сакралне архитектуре и монументална саборна црква Александра Невског у Талину (1900). Дobar пример сакралног историцизма је саборна црква Успења Богородице у манастиру Пухтитиса, саграђена 1891. године.

Православни сакрални објекти и конгрегације у Републици Естонији (1918-1940)

Новооснована Естонска апостолска православна црква је 1923. године прихваћена као аутономна црква под јурисдикцијом Цариградске патријаршије и тада је постојало 147 православних црквених општина на територији Естоније.

Према попису становништва из 1922. године, проценат православних верника међу естонским становништвом је порастао на 19%.

Међу рођеним Естонцима 12% су били православни верници. Православне црквене општине су биле прилично слободне за време Републике, иако су православни народ и манастир Петсери (Печори) имали неке озбиљне сукобе са Владом. Десетине православних цркава је изграђено у Републици Естонији током 1920-их и 1930-их година, али већина њих је уништена или препуштена пропадању током наступајућег совјетског периода, поред оних уништених у Другом светском рату.

Судбина православне цркве током совјетског периода 1940-1991

Естонија је припојена Совјетском савезу 1940. године, а закони су коришћени да би се свргнуо утицај цркве, других верских удружења и религије као феномена, јер је то било у супротности са званичном атеистичком идеологијом. Естонска апостолска православна црква пребачена је под јурисдикцију Московске патријаршије 1941. године. Чак и пре тога, службе су прекинуте у готово половини православних цркава, а многи православни свештеници су поднели оставку, добровољно или по наређењу. Током немачке окупације (1941-1944) положај православних верника у Естонији је био бољи у односу на прву годину совјетске окупације. Током Другог светског рата, 19 црквених општина је престало са радом у Естонији. Када су совјетске војне снаге освојиле Естонију, 24 свештена лица напустила су ову земљу 1944. године. Након немачке окупације, преостале црквене општине морале су да почну обнову храмова оштећених у рату, што је био подухват који је често превазилазио њихова расположива средства или је био забрањен од стране совјетских власти. Такође, многе цркве су биле срушене. Естонска апостолска православна црква године 1945. била је распуштена у Естонској Совјетској Социјалистичкој Републици (ЕССР) и замењена Естонском епархијом, зависном од Московске патријаршије.

Православна традиција и сакрална архитектура су тешко страдале током совјетске ере. Према попису из 1934. године, 19% естонског становништва били су чланови православне цркве (78,2% су били лутеранци), али само 1% становништва ЕССР били су активни чланови у православним црквама на крају совјетске ере. До 1961. године, 25 православних цркава и богомоља је затворено у ЕССР. Године 1961, ЕССР и даље има 112 активних православних црквених општина, 1970. године 88 (56 естонских, 20 руских и 12 мешовитих), а 1987. године тај број се смањио на 77. Естонске православне заједнице у руралним подручјима су нарочито брзо страдале.

Затворене цркве су у најбољем случају коришћене као домови културе или канцеларије, али углавном као амбари, складишта, радионице, просторије за вежбе и друго. Неке цркве су срушене по наређењу власти и војних снага, али су многе остављене да пропадају. Ти архитектонски сведоци верске политике совјетског периода и данас се могу наћи широм Естоније.

Међутим, пре 1960-их и тог фаталног периода за толико цркава и црквених општина, подигнути су и неки нови православни сакрални објекти. У области Сетума, локално становништво је изградио дрвене сеоске цркве у Обиници (1952) и Мекси (1953), упркос великим тешкоћама. Руски Староверци Естоније завршили су изградњу њихових богомоља у Кукити и Тартуу током послератних година. Након тога, цркве се нису градиле деценијама. Пре обнове независности, једини нови храмови који су били завршени су две цркве у манастиру Пухтитиса, освештане 1986. и 1990. године.

Православне цркве у Републици Естонији након обнове независности

Након обнове независности Републике Естоније 1991. године, Православна црква у Естонији подељена је на Естонску апостолску православну цркву, под јурисдикцијом Цариградске патријаршије, која је 2010. године имала 64 црквене општине, око 27.000 чланова и 43 свештена лица, и на Естонску православну цркву под јурисдикцијом Московске патријаршије (ЕПЦМП), у коју су углавном биле укључене руске заједнице и која је исте године имала 31 црквену општину, око 170.000 чланова и 57 свештених лица.

Према попису становништва из 2000. године, проценат православних верника међу укупним бројем религиозних од најмање 15 година старости, износио је 13,9%, проценат лутеранаца у истој групи био је 14,8%. Према истом попису, само 12,9% православних верника били су Естонци. Према попису из 2011. године, овај проценат је порастао на 16%, премашивши проценат лутеранаца у истој групи, који је износио 10%.

Естонска православна црква под јурисдикцијом Московске патријаршије је подигла нове цркве у Силамаеу (1995), Мардуу (1998), Нарви (2003), Асерију (2010), Тјурију (2013), Палдискију (2015). У Талину, монументална црква иконе Богородице Брзопомоћнице освећена је 2013. године. Постојећи објекти су обновљени, као цркве црквених општина у Виљандију (1998, претходно мртвачница), Валги (2001, раније зграда клуба), Локси (2003, бивше обданиште) и Палдискију (2003, раније музеј). Естонска православна црква под јурисдикцијом Московске патријаршије је такође обновила цркве страдале у рату у Јами и Васкарви. Потоња је обновљена као помоћни манастир у манастирском комплексу Пухтитса почетком 21. века.

Естонска апостолска православна црква је основала мали манастир на острву Сареме и нову капелу Светог Платона у Талину. Многе цркве Естонске апостолске православне цркве захтевале су рад и велике обнове.

Број цркава и капела на територији Републике Естоније (укључујући и оне које су још увек у рушевинама) је приближно дупло већи од броја црквених општина, преко 180. Руски Староверци имају 11 цркава или богомоља у Естонији. Поред тога, постоје црквене заједнице Уједињеног православља (Јединоверје), Украјинске грчко-католичке цркве и Јерменске апостолске цркве Светог Григорија.

На овој изложби представљен је само мали део православних сакралних објеката.

ИЗЛОЖБУ СУ ПОДРЖАЛИ:

Ана Самарцић,
Мастер историчарка уметности

